

A black and white portrait of an elderly man with thick, wavy hair, looking directly at the camera with a serious expression. He is wearing a dark, long-sleeved shirt. His hands are clasped together in front of him. The background is a bookshelf filled with books.

**«QUAN PARLES DE
LLENGUES LES PASSIONS
ES DESFERMEN»**

MIQUEL SIGUAN

per Rafael Company i Marc Borràs

PROFESSOR EMÈRIT DE LA UNIVERSITAT DE BARCELONA, SIGUAN ÉS ESPECIALISTA EN PSICOLINGÜÍSTICA, AQUEIXA DISCIPLINA QUE INTENTA RESPONDRE ASSENYADAMENT AL MISTERI QUE UN XIQUET, QUE TOT JUST POT MANTENIR-SE DEMPEUS, SIGA CAPAÇ DE FER SERVIR AMB DESIMBOLTURA LES TRACES OBSCURES DEL LLENGUATGE. POTSER PER AIXÒ, ACOSTUMAT A HEURE-SE-LES AMB MISTERIS I XIQUETS, MIQUEL SIGUAN HA SENTIT SEMPRE UN ESPECIAL INTERÈS PELS PROBLEMES QUE OCASIONA L'ÚS I L'ABÚS DE LES LLENGÜES EN EL MÉS GENERAL MARC DE LES RELACIONS HUMANES, ÉS A DIR, POLÍTiques. POSSIBLEMENT AIXÒ EXPLIQUE TAMBÉ QUE LA LLAVORS COMUNITAT EUROPEA LI ENCOMANÉS LA REDACCIÓ D'UN INFORME SOBRE LA SITUACIÓ LINGÜÍSTICA A ESPANYA I PORTUGAL, BON COP AQUESTS DOS ESTATS S'HI ADHERIREN. SIGUAN SEMPRE HA FET GALA D'UNA VOLUNTAT INTEGRADORA, TOT DONANT PRIMACIA A LA RAÓ I AL CONSENS PER SOBRE DE LA FEBRE DELS SENTIMENTS NACIONALS, TAN ESTRETA-MENT IMBRICATS AMB LES QÜESTIONS LINGÜÍSTiques. JA AL SEU LLIBRE *LA ESPAÑA PLURILINGÜE* TRACTAVA, AMB UNA CLARA VOLUNTAT PEDAGÒGICA, DE POSAR UNA MICA DE SENY ENMIG DEL DESCONCERT POLÍTIC I LINGÜÍSTIC QUE CAMPEJA PERTOT A LA PELL DEL BRAU. ARA, A MÉS, AMB EL SEU ÚLTIM LLIBRE, *L'EUROPA DE LES LLENGÜES*, SIGUAN S'ARRISCA A DIR EL QUE TOTHOM SAP PERÒ NINGÚ NO VOL VEURE: QUE A LA BABEL DE L'EUROPA UNIFICADA S'IMPOSA L'ESPERIT DE LA PENTECOSTA. ÉS A DIR, QUE LA LÒGICA POLÍTICA I ADMINISTRATIVA DE LA UNIÓ OBLIGA A TREBALLAR AMB TRES, QUATRE O, A TOT ESTIRAR, CINC LLENGÜES OPERATIVES I QUE AIXÒ, A MÉS, NO NECESSÀRIAMENT HA D'ANAR EN DETRIMENT DEL RESPECTE I LA PROTECCIÓ A L'INESGOTABLE CABAL LINGÜÍSTIC DELS EUROPEUS. FA FALTA VEURE-HO PER CREURE-HO, PERÒ EL DIT EN LA NAFRA JA HA ESTAT FICAT.

A BABEL LA PENTECOSTA

A què és degut el seu interès pel tema de la llengua? Perquè, *a priori*, la seua formació com a psicòleg no sembla la més canònica...

És que, d'una banda, he tingut una formació ampla, no tan especialitzada, el que ara se'n diria una formació humanista. Abans, la carrera de Lletres era molt més oberta que no ara, i això coincidia amb les meues afecions: sempre m'ha interessat la història, la literatura... sempre m'he resistit a ser un especialista. D'una altra part, és cert que vaig fer psicologia social, però, en arribar a la Universitat —ara fa ben bé trenta anys—, em vaig decantar per la psicologia evolutiva i, més concretament, per la psicolingüística: l'estudi de com els nens comencen a parlar. Continuo creient que aquest és un dels misteris humans més impressionants. Al costat d'aquest interès per la psicolingüística, el fet que sigui català, que hagi viatjat i que parli diverses llengües ha influït també notablement. Si, finalment, li sumes també el meu interès pels temes d'educació, n'obtindràs el resultat: ja són tres llibres.

Un dels fenòmens més característics d'aquests darrers dos segles ha estat la profunda imbricació del fenomen lingüístic amb les ideologies de legitimació nacional...

Que hi ha una estreta relació entre llengua i política en el món contemporani és clar, però això no ha passat sempre així. A l'Europa de l'edat mitjana hi havia moltes llengües per comunicar-se i això no tenia una repercussió política immediata, o almenys no tan forta. És clar que tampoc no podem pensar que a l'edat mitjana el concepte de nació fos tan clar, quan un rei moria podia repartir el territori entre els seus fills... i això és bastant incompatible amb una idea de nació. Val a dir que la idea d'estat nacional es va anar construint al llarg de l'època moderna i, alhora que s'unificava l'estat, semblava més còmode també unificar la llengua. Però aquesta unificació responia a un criteri de coherència —diguem-ne administrativa— del poder. Al segle XIX, però, a aquesta situació *de facto* s'afegeix un tipus de justificació ideològica: tots els que parlen la mateixa llengua, tenen la mateixa cultura i la mateixa tradició i, per tant, constitueixen una mateixa nació. A partir d'aquí, la llengua esdevé un dels principals senyals d'identitat. Fins i tot, en alguns casos, substitueix d'altres senyals identificatius que havien estat molt importants. El nacionalisme quebequès —que ara incideix tant i tant en les diferències lingüístiques— es fonamentava sobretot en distincions religioses. Hi ha bastants situacions semblants. Però és

veritat que al segle XIX la llengua passa a ocupar un primer pla i és en nom de la llengua que s'unifiquen territoris en una unitat política (com Itàlia o Alemanya) o, a l'inrevés, que territoris que formaven un estat o un imperi (com l'austro-hongarès) es van desmembrar.

Això és fruit de la tradició organicista alemanya, encarnada bàsicament en Fichte i fonamentada en Herder...

És una tradició romàntica, sí, amplament recollida també pel mateix Prat de la Riba. Filant una mica més prim, també hi ha una altra tradició: la reflexió intel·lectual per justificar el cas francès. Per exemple, Renan afirmava que una nació és fruit d'una consciència d'unitat entre determinada gent. Per tant, es tracta d'un projecte comú que mira cap al futur i, en conseqüència, el passat és menys important: els francesos no formaven abans cap unitat nacional, cert, però això no importa; allò important realment és la voluntat de ser-ho. Al temps de la Revolució, la Constitució arribava a considerar que era francès tot aquell que lluitava pel bé de la humanitat... era ben bé una altra manera d'entendre la qüestió de les nacionalitats, encara que tots coneixen la política lingüística de personatges com ara Gregoire, decidit a acabar amb tots els *patois* la supervivència dels quals era un obstacle, segons aquell jacobinisme, per a la consolidació dels ideals de la mateixa Revolució.

També hi ha notables excepcions a aquesta tendència monolingüista, però...

És clar, un cop dit això, cal dir també que no sempre funciona així: hi ha països que, tot i tenir al seu si diferents llengües, mantenen una sòlida cohesió nacional, com és el cas de Suïssa. Si bé és cert que la llengua condiciona l'evolució política, també hi ha casos que són a l'inrevés. Per exemple quan la unificació o separació d'una unitat política afecta l'estatus d'una llengua. A ningú no se li havia ocorregut que Luxemburg parlés una llengua diferent a l'alemany i, en canvi, des que són un estat membre important de la UE i una capital financera de primer rang, han decidit que parlen una llengua amb tanta entitat i especificitat com qualsevol altra. Quan Noruega es va fer independent de Dinamarca, tothom donava per fet que la llengua que s'hi parlava era el danès, encara que fos una forma dialectal. A mesura que va anar consolidant-se el procés d'independència, la primera cosa que varen fer fou fixar una norma al noruec que fos el més diferent pos-

sible del danès. Encara, al cap d'uns quants anys, els elements més nacionalistes de Noruega van trobar que aquella codificació no marcava encara prou les diferències perquè descansava excessivament en la parla del sud —que era la més propera a Dinamarca— i que calia donar més pes als dialectes del nord: la conclusió és que ara a Noruega hi ha dues llengües i qualsevol pot utilitzar una o altra, per bé que les diferències són essencialment ortogràfiques. I polítiques, clar.

Ens referirem a casos més d'última hora, com la desfeta de Iugoslàvia. Un dels exemples més paradigmàtics per tractar les relacions entre llengua i política...

La llengua serbo-croata estava constituïda per dialectes de la mateixa família eslavo-meridional que, a la fi del segle passat, uns quants lingüistes van codificar amb el nom de serbo-croata. La diferència era que els serbis l'escriu amb l'alfabet ciríl·lic i els croats amb l'alfabet llatí. Quan, a la Iugoslàvia d'hegemonia sèrbia, els croats van desenvolupar sentiments independentistes, van començar a dir que croat i serbo-croat no eren ben bé el mateix. En temps de Tito, la idea oficial era que hi havia una mateixa llengua serbo-croata per la gran majoria del territori iugoslau. La conseqüència és que, quan la separació va fructificar, ens trobem que junt a les històriques codificacions separades per a l'eslovè i el macedoni, els croats extreuen les diferències amb el serbi. L'última novetat lingüística en aquest sentit —ja pintoresca— és que els bosnians, d'ençà que ha començat la guerra, diuen que la seua també és una llengua diferent. De tal manera que, fa quatre dies, en les converses de pau que hi ha hagut als EUA entre croats, bosnians i serbis, cadascú portava el seu intèrpret. Això era un gest polític de cara a la galeria, perquè entre ells parlaven la mateixa llengua i, quan parlaven amb l'amo americà, utilitzaven l'anglès...

Però, si bé és cert que hi ha molts casos a la història del que podríem anomenar secessionisme lingüístic, també n'hi ha de contraris. El cas flamenc i holandès, per exemple...

Cert. De vegades, identificar llengua i nació ha portat a un procés d'unificació o, el cas contrari, de secessió política. Però també hi ha exemples que abonen el sentit comú, que han portat a reconèixer la unitat de la llengua amb independència de les diferències polítiques. El cas dels flamencs és exemplar perquè la diferència entre flamencs i holandesos té unes arrels molt clares de tipus religiós: els flamencs eren catòlics

i els holandesos protestants. Això era suficient per tenir-los separats, encara que la llengua que parlaven —que no estava tan “normativitzada”, perquè això es correspon a un fenomen més modern— eren bàsicament varietats del mateix tronc. Els holandesos, essent un país independent, van codificar la seua llengua, van tenir una literatura i tot això. Flandes, en formar part de Bèlgica, va relegar el flamenc pràcticament a una llengua de carrer, perquè l'ensenyament es feia en francès, la burgesia parlava en francès, els llibres s'editaven en francès, etc. A més, els flamencoparlants estaven convençuts que parlaven una altra cosa que la llengua d'Holanda. Quan els flamencs, a la fi del propi passat segle i al començament d'aquest —i no diguem avui— han adquirit cada vegada més pes i han aconseguit que la seua llengua sigui respectada i estigui als organismes de l'estat, s'han adonat que considerar la seua llengua com un conjunt de dialectes sense lli-

**«LA IDEA D'ESTAT NACIONAL ES
CONSTRUEIX A L'ÈPOCA MODERNA
I, ALHORA QUE S'UNIFICAVA
L'ESTAT, SEMBLAVA MÉS CÒMODE
TAMBÉ UNIFICAR LA LLENGUA.
PERÒ AL SEGLE XIX S'AFEGEIX UN
TIPUS DE JUSTIFICACIÓ
IDEOLÒGICA:
TOTS ELS QUE PARLEN LA MATEIXA
LLENGUA CONSTITUEIXEN UNA
MATEIXA NACIÓ. A PARTIR D'AQUÍ
LA LLENGUA ESDEVÉ UN DELS
PRINCIPALS SENYALS D'IDENTITAT»**

gams externs no els portava enlloc. Varen decidir fer una acord amb els holandesos. Aquest acord es pot resumir tot dient, per una banda, que la llengua és la mateixa i que, per tant, l'autoritat acadèmica s'ha de consensuar a través de converses d'alt nivell entre els organismes que la representen, a Flandes i a Holanda. Però, amb tot, això no comportava cap implicació política. A la immensa majoria del nacionalisme flamenc no se li ocorre de dir que el seu ideal nacionalista és d'unir-se a Holanda ni, a l'inrevés, hi ha cap holandès que pense que un dia absorbiran Flandes dins l'estat holandès. És evident que això ens fa pensar, i molt, en València.

Però no només en València: Andorra mateix, que té el català com a llengua oficial. A ningú no se li ha acudit de dir que Catalunya s'hagués d'incorporar a l'estat andorrà ni, en sentit contrari, afirmar que Andorra s'ha d'integrar a Catalunya. I el dia que les colònies espanyoles d'Amèrica es van independitzar, hi van haver alguns que van pensar que, a continuació, s'independitzarien les llengües. S'equivocaren. La solució va ser que, a cada país, es va fer una acadèmia de la llengua que té plena autoritat —en un mateix pla que l'Acadèmia espanyola—, amb un compromís explícit que no es prendrà cap decisió que afecti la llengua si no és per consens entre totes les acadèmies.

En les seues reflexions a *L'Europa de les llengües*, vostè planteja que a la UE, com a bressol d'una hipotètica més alta imbricació de tots els pobles d'Europa, en un immediat futur —i més si s'hi incorporen els PECOS, els països de l'est i centre d'Europa— li caldrà replantejar la qüestió lingüística...

Crec que cal distingir entre el problema —en últim terme tècnic i administratiu— de quines han de ser les llengües de treball de la Unió i un altre problema, el de quines siguin les llengües que hi predominen socialment. Pel que fa a la qüestió administrativa, val a dir que tothom sap que mantenir com a llengües de treball

**«ÉS PARADOXAL EL FET QUE
ESTATS QUE ACCEPTEN
LIMITACIONS I RENÚNCIES EN LA
SEUA SOBIRANIA ECONÒMICA,
ELS COSTI TANT I TANT
D'ACCEPTAR-NE DE LINGÜÍSTIQUES
O D'EDUCATIVES»**

totes les llengües oficials és insostenible. Llavors, sembla normal que —com s'esdevé, d'altra banda, a tots els organismes internacionals— s'utilitzin només un nombre limitat de llengües. Si fa vint-i-cinc anys, al tractat de Roma, s'hagués decidit que les llengües oficials havien de ser francès i anglès, a tothom li hauria semblat bé. En aquest moment, però, això és impossible de dir perquè a hores d'ara l'Alemanya pesa molt més que no França o Anglaterra. Almenys, hauríem de sumar-hi l'alemany. Però siguin tres, siguin cinc, caldria determinar, això sí, un nombre mínim de llengües de treball.

Sembla, però, que aquest és un tema espinós, on la lògica i la raó hi tenen poc de pes polític, no?

Això en aquest moment serà difícil de canviar per les susceptibilitats nacionals, clar. Crec que ja seria hora de formular una política lingüística d'Europa, cosa que mai no s'ha volgut fer. És paradoxal el fet que estats que accepten limitacions i renúncies en la seua sobirania econòmica, els cost tant i tant d'acceptar-ne de lingüístiques o d'educatives. Implícitament, tothom té clar que els europeus haurien de saber, a banda de la llengua pròpia, una i si pot ser dues llengües més. Però d'això a consensuar una política lingüística comuna hi ha un bon tros...

I quines haurien de ser les línies directrius d'aquesta encara hipotètica política?

Caldria conjuminar quatre tipus de fets diferents. Primer, hi ha els que pensen que, com que l'anglès és la llengua més parlada arreu del món, la solució seria que tothom parlés, a més de la seua llengua, l'anglès. Segon, està el fet que si deixem als europeus triar la llengua que volen saber a banda de la seua, la seua elecció se circumscriurà a molt poques llengües: si repassem el que passa a Europa en l'ensenyament primari i secundari, veurem que les úniques llengües que poden mantenir aspiracions són el francès, l'anglès, l'alemany, l'espanyol i l'italià. Punt. Aquest és un fet incontestable. El tercer aspecte que cal tenir en compte seria que els estats de la Unió mantenen un estatus igualitari pel que fa a les seues llengües i que no hi ha cap país predisposat a renunciar-hi, encara que uns són més gelosos que no altres: Grècia és d'una susceptibilitat lingüística altament perillosa. El quart fet és que els parlants de les llengües minoritàries, de les que no són llengües d'estat, també desitgen que es tinguin en compte els seus drets, que se n'asseguri i es protegeixi la seua continuïtat; de fet, el Parlament Europeu —no el Consell de ministres, però sí el Parlament— és sensible a aquestes qüestions. També la protecció de les llengües minoritàries hauria de ser, doncs, un factor que caldria tenir en compte a l'hora de dissenyar una política lingüística comuna. El que caldria, en resum, és conjuminar aquests elements o línies de força, de vegades contradictòries.

Això serà més difícil de traduir a la realitat política actual de la Unió europea. Però vostè té una proposta més concreta...

La meua proposta parteix del fet que el sistema edu-

catiu ocupa un lloc central; el sistema educatiu hauria d'ampliar el temps i l'atenció que dóna a les llengües estrangeres i el ventall de les que ofereix. La Unió hauria d'assenyalar uns mínims en aquests dos sen-

**«LES LLENGÜES,
PER MOLT QUE DISPOSEN
DE PLANIFICACIÓ I DECISIONS DES
DE LES ALTES INSTÀNCIES,
SÓN FENÒMENS
EMINENTMENT SOCIALS I DEPENEN
DEL GUST,
INTERÈS I CONVIVÈNCIA
AMB QUÈ LA GENT LES PARLI»**

tits: quant al temps i l'atenció i pel que fa al ventall de possibilitats. Això seria la primera part de la meua proposta. La segona és que actualment l'ús de les llengües es recolza en gran part en els sistemes de comunicació i en els mitjans àudio-visuals i, per tant, per assegurar la presència de totes les llengües en aquest sistema es necessiten ajuts tècnics i legals i, fins i tot, econòmics. Però això s'incardina en les discussions sobre el fet que aquesta política proteccionista siga compatible amb les lleis del mercat. Però, clar, això també es fa amb l'agricultura o amb les regions menys avançades d'Europa. Per tant, personalment penso que per mantenir el plurilingüisme europeu fan falta aquesta mena d'ajuts.

Tornem a la conveniència de triar, entre totes les llengües europees, tres que siguen de treball —anglès, francès i alemany— o cinc, a tot estirar, si sumem l'espanyol i l'italià...

Jo puc afirmar que s'han de reduir dràsticament el nombre de llengües de treball i dir que això serà fruit d'una negociació de tipus polític. Jo puc proposar un mínim i un màxim: triar menys de tres és absolutament irreal i plantejar-ne més de cinc és inoperatiu. Però, això sí, dir quines han de ser aquestes tres, quatre o cinc llengües, jo no sóc qui per fer-ho.

Creu que ha hagut cap canvi notori en els monolingüistes peninsulars pel que fa a la convivència d'altres llengües a l'estat espanyol?

Crec que sí. Mireu, us contaré una anècdota: uns companys meus, acabada la guerra, van anar a fer el servei militar a Medina del Campo. Ells parlaven català i allò semblava molt estrany als de Medina o als que venien de Castella. Un d'aquests castellans els va seguir i, al cap d'uns dies, va comunicar molt admirat als seus companys: «¡es que hablan catalán hasta cuando están entre ellos solos!». Suposaven que parlaven català perquè no els entenguessin, o alguna cosa així. Bé, això és una caricatura d'un fet que era general: la gent viatjava menys que ara, desconeixia més coses. En canvi, actualment, la gent es relaciona molt més i el català se sent com se senten també altres llengües. Hi ha hagut en aquest sentit un gran canvi. La sorpresa que s'hi poden endur és molt menor. Ara bé, que això sigui vist amb simpatia, és tota una altra cosa. Hi ha una dita que diu que el nacionalisme és una malaltia que es cura viatjant, i això val en tots els sentits. I ara, certament, la gent viatja i coneix més coses que no abans. A més, cal afegir-hi un factor polític: la resistència davant el franquisme de les llengües no castellanés va rebre un cabal de simpatia. Era el moment que cantants catalans i valencians anaven a Madrid i eren vistos amb una simpatia... una simpatia que, en aquests moments, ha disminuït, certament.

Tot referint-se al cas valencià, vostè ha afirmat que el conflicte sobre la denominació, normativa i caràcter de la llengua ha fet minvar les possibilitats de redreçament de l'ús social del valencià...

Les llengües, per molt que disposen de planificacions i decisions des de les altes instàncies, són fenòmens eminentment socials i depenen del gust, interès i consciència amb què la gent les parli. Aleshores, si es proposa un procés de recuperació d'usos d'una llengua, si lluites perquè una llengua que ha estat utilitzada només de manera col·loquial es converteixi en una llengua també d'usos cultes, és evident que això només serà possible en la mesura que a la gent li faci il·lusió. Però si els que han d'empènyer en aquesta direcció sempre s'estan barallant, si els uns ensenyen que la llengua és aquesta i els altres que és aquella, és obvi que el ciutadà de peu se senti desorientat i que, en última instància, passi per damunt d'aquestes problemàtiques lingüístiques. A Galícia el cas és, si fa no fa, molt semblant.

La qüestió de la llengua és tot menys innòcua...

Quan parles de llengües les passions es desfermen.

蘇家茶器區藩湖面南動竹直